

Transkripsjon av podkast fra Skeivt arkiv:

«Han kunne ikke leve ham foruten»

Historien om skeive sjøfolk er knapt blitt fortalt før utstillingen «Skeive sjøfolk» ble åpnet ved Bergens Sjøfartsmuseum. Bli med Skeivt arkivs Bjørn André Widvey rundt i utstillingen sammen med museets Gry Bang-Andersen og Bård Gram Økland. Utstillingen blir stående ut 2023.

Lengde: 22 min

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Så gikk han og stilte seg oppe på dekk, der han visste at maskingjengen hadde kaffepause. Og bare ved å stå der, så visste han at vennen ville komme til ham når vakten var slutt klokken ni, og så hadde de kvelden og natten sammen på lugaren.

(Jingle starter)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du hører på podcasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv ved Universitetet i Bergen. Mitt navn er Bjørn André Widvey og i denne episoden om skeiv historie har vi tatt turen til Bergens sjøfartsmuseum. Her forskes det på skeivhet til sjøs. Konservatorene Bård Gram Økland og Gry Bang Andersen åpnet 28. oktober i fjor en utstilling med nettopp dette temaet. Den står ennå. Og jeg må jo først begynne å spørre hvordan er utstillingen blitt tatt imot?

(Jingle fadet ut)

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Vi har inntrykk av at publikum har tatt godt imot den. Vi har ingen direkte tall på besøk, men vi opplever at det kommer folk spesifikt for å se utstillingen. Vi har fått masse positive tilbakemeldinger fra folk som har vært og sett den.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Hva er det dere ønsker å belyse og finne mer ut av med akkurat denne utstillingen?

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Altså det jeg må si først.... Når du tenker på sjøfartshistorien så er det jo litt økonomi og teknologi. Du ser kanskje for deg et museum med masse båtmodeller og sånt. Og slik er det jo for så vidt her også. Men vi ønsker jo på en måte å få fram menneskenes historie, den sosiale historien. Og noen av de mest usynlige sjøfolkene har jo vært på en måte de skeive sjøfolkene da, så vi ønsker jo å løfte fram den historien. Vi ønsker å vise mangfoldet i sjøfarten, og spesielt da i perioden fra 1950 til 1980 cirka.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Dette er jo da den såkalte gullalderen i Norsk sjøfart, hvor det på det meste arbeidet har 60.000 personer på norske skip. Og hvordan har dere gått fram for å finne ut hvordan det var å være skeiv på skip i denne perioden?

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja nei, det er et godt spørsmål. Da vi begynte å tenke at dette var noe vi hadde lyst til å finne ut mer om, så så vi jo at det er veldig lite dokumentert både i museums arkiv og i vanlige arkiv, egentlig. Dette med skeiv historie til sjøs. Så vi så tidlig at vi er nødt til å snakke med folk, snakke med folk som har vært til sjøs. Så vi har intervjuet tidligere sjøfolk. Som Bård sa, det er folk som var ute i perioden 1950i til 1980, i handelsflåten som har vært i utenriksfart. Og da har vi snakket med både folk som er heterofile og skeive og bedt dem om å fortelle om ulike deler av dette med å være ombord på skip. Og vi har snakket om skipet som et hjem, vi har fått høre mye om dette med hvordan man kunne snakke om følelser, vi har spurt om maskulinitet. Vi spurte om forelskelse, altså disse tingene som gjerne i liten grad er dokumentert i de mer tradisjonelle sjøfartshistoriske arkivene. Og der har vi kommet inn på dette med skeivhet, og vi har fått mange beretninger. Noe er vandrehistorier, mye selvopplevde historier. Det er jo og et prosjekt vi fortsetter med nå etter at utstillingen er åpnet og vil bli avsluttet, så fortsetter vi å dokumentere historien som går på dette med skeivhet til sjøs.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og vi hører jo her. Det er en ganske innholdsrik utstilling med lyd og bilder og sånne ting. Kanskje vi tar en liten runde, og så kan dere fortelle litt og prøve å beskrive hvordan utstillingen er bygd opp.

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Før vi går inn i på en måte selve utstillingen, så må vi jo stoppe opp litt her utenfor. Kanskje lytteren hører noe lyd i bakgrunnen. Erik Bye, og det er liksom .... Vi viser mye film og prøve å fange litt av tidsånden fra 60 tallet. Vi viser film. Det er sjøfolk som danser, det er sjøfolk som trener på lasteskipene. Så, og det er litt på en måte stemningen. Og her står det noen skipsmodeller. Da vi lagde denne utstillingen, så tenkte vi kanskje vi kan klare å lage en utstilling uten båtmodeller. Fokus på menneskene. Men ikke helt. Vi har med 2 modeller. De står her ute og den ene av dem må vi gå bort til. Ja, for dette er en svær og flott modell av et lasteskip fra Bergen som heter Berganger, bygget i 1950. Og hvis lytteren kan se for seg skorsteinen eller huset midt på skipet, og så har du lasterom foran og bak. Det som er flott med modellen er at du kan kikke inn i lasterommet. Og så ser du det enorme logistikkarbeidet det må vært i 1950 årene å laste og losse et sånt skip. Jeg har snakket med folk som har jobbet på dette skipet, og de forteller at de brukte kanskje to uker i havn for å laste. Og det forteller at på den tiden hadde sjøfolkene en fantastisk mulighet til å oppleve havnebyene og virkelig utforske på en helt annen måte enn i dag. I dag er skipene kanskje fem ganger større, laster på en dag og ligger i terminaler utenfor byene. Men den gangen, femtiårene... Det gjorde det at man virkelig kunne oppleve verden på en helt annen måte da enn i dag.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og da er det jo sånn at mange av sjøfolkene ... Disse 14 dagene de hadde i land, da hadde de mange muligheter til å kanskje å finne ut om ting og besøke steder de hadde hørt om, og det er jo noe dere har fått høre om etter intervjuene dere har utført.

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Ja det å oppsøke og få erfaringer fra havnebyer er viktig... Men det første du kommer til når du kommer inn i utstillingen er jo et maskinrom. Og her er jo tanken å vise litt mer om mannssamfunnet ombord.

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, og det er jo helt klart at på 50- og 60-tallet så var det et mannssamfunn ombord. Det var jo selvsagt enkelte kvinner som seilte, men overordnet så var det et mannssamfunn. Vi må tenke på disse sjøfolkene, de var ute i en lang periode. De som seilte i utenriksfart var gjerne ute i, på sekstitallet, ett år ett og et halvt år før de hadde fri hjemreise. Så det ble et veldig lite, tett miljø om bord på skipet. Og det blir jo og da et miljø der det er et strengt hierarki, og det er veldig sånn delt mellom hvem som jobber på dekk og de som jobber i maskin og de som jobber med forpleining. Forpleining er da de som enten var stuert, kokk eller ordna i lugaren og sånne ting.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Dere har jo et sitat her fra en av informantene deres som dere har skrevet på veggen. Det må du lese.

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, der sier den ene informanten vår som sier at "Maskinen, det er gutta boys med store muskler og stor munn og kraft om og hvem som blir fullest og tøffest og hvem som kan slåss mest og hvem som kan spy mest." Og det sa han som en sånn kontrast til de som jobber i forpleiningen, der en selv jobbet. Det viser liksom at det er veldig lagdelt samfunn om bord på skipet. De er veldig avhengig av hverandre for at det skal flyte, og for at det bittelille samfunnet du har om bord på skipet, at ting skal gå friksjonsfritt. Og veldig mye av det informantene våre snakker om, er at de må tilpasse seg. De må gli inn. Det skal ikke være noen konflikter. Du skal være enkel og grei. Og så er det sånn: Hva skjer da hvis det er noen som ikke passer inn? Og det er jo en av de tingene som kommer opp. Gjerne de som da ikke er skeive selv snakker på... "Nei, det var ikke plass for at det kunne være noen skeive der, for da ville jo..." Altså han ene sa at "ja, men vi dusjet jo sammen alle sammen. Hadde det vært noen skeive der da, så hadde de gått på hodet rett ut." Og det er mange historier om at det var helt umulig at det fantes noen som var skeive. Han ene han hadde seilt ute i nesten 20 år. Han var uteseiler, det betyr han var ikke hjemme i Norge i løpet av 20 år. Han sa at han aldri traff noen som var homofil i løpet av alle de årene han seilte. Men det er jo klart at det fantes mange skeive. Og det er jo det vi prøver å vise fram at i denne utstillingen, at ofte så blir det en sånn taushet som ligger der. Men at det gir et stort handlingsrom, også. Nettopp det at enkelte kunne tro at det aldri var noen homofil ombord, men at det faktisk selvfølgelig var det. Så prøver vi å avdekke hvilke muligheter som var, men og hvilken motstand man møtte som skeiv til sjøs.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

For det er interessant det du sier, informanten du referert til som aldri hadde møtt noen, men så har vi jo et talende bevis. For eksempel i form av kontaktannonser i et blad som heter Vennen, det må du fortelle litt om.

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, Vennen var jo et dansk tidsskrift. Kom ut første gang i 1947. Det er hadde lesere over hele Skandinavia og kom ut en gang i måneden. Og i vennen er det kontaktannonser hver måned, så der kunne man under full diskresjon komme i kontakt med andre skeive i hele Skandinavia. Og der ser vi jo at de det går igjen i en del av disse kontaktannonsene at man søker etter ... Sjøoffiserer er det noen som leter etter ... "Ønsker kontakt med sjømann" er noe som går igjen. Så det viser at her er et handlingsrom. Men diskresjonen blir da en viktig ting. Og vi ser på de informantene vi har snakket med at de sier at det var kanskje lettere å være skeiv hvis du jobbet i forpleiningen som kokk eller stuert, for du kunne lett finne deg jobb andre steder om du skulle bli oppdaget og sparket. Men helt

klart at hvis du var sjøoffiser, så var hele karrieren din bygget opp på det å jobbe på et skip, og derfor virker det som om det var en enda sterkere taushets lov over det.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Jeg bare leser den ene her. Her står det "Norsk offiser i handelsflåten i 40 årsalderen søker bekjentskap med slank, stabil mann med gode interesser i alderen 25 til 30 år. Helst Telemark eller Oslo."

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Det er veldig rørende, synes jeg, å se en del av disse annonsene. Jeg tenker at det det ligger så mye håp og lengsler i de kontaktannonsene. Og jeg må jo si, en annen tidligere sjømann vi snakket med fortalte at han jobbet i forpleiningen som kokk. Han fortalte at han hadde en venn som var maskinist, og de hadde et forhold som gikk over flere båter, så det strakte seg over flere år, men det var ingen som visste at kjente hverandre. De snakket aldri sammen om bord på skipet. Så hver gang han informanten vår ville ha, ville treffe han vennen sin, så gikk han og stilte seg oppe på dekk, der han visste at maskingjengen hadde kaffepause. Han gikk der når det var kaffepause og bare ved å stå der, så visste han at da ville han vennen komme ned til ham når vakten var slutt klokken 09.00. Og så hadde de kvelden og natten sammen på lugaren. Og dette strakk i over flere år. Men ingen visste at de kjente hverandre. Ikke et ord ble sagt.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Som en sånn konklusjon på akkurat dette her dere har snakket om, dette livet til sjøs: Det fantes, men det var altså taushetsbelagt, ikke snakket om, rett og slett ikke synlig.

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, det var ikke synlig. Men mange forteller at de visste de kanskje visste hvem som var skeiv, men det var ikke noe man snakket om. Det var en slags åpen hemmelighet på en måte. Og det var ikke bare sånn på skipet. Det var jo sånn i hele samfunnet, ikke sant? På den tiden. Vi har et veldig godt samarbeid med Skeivt arkiv. Både for å få tak i informanter og kilder, men Skeivt arkiv har jo laget en film til utstillingen, og den handler jo om sjømannen Rolf Sirnes fra Haugesund som traff den amerikanske skuespilleren Earl Hyman, som noen kanskje kjenner igjen fra The Cosby Show som bestefar Cosby. Det er jo en rørende historie som forteller om samlivet de hadde, som ingen stilte spørsmål ved, som ikke fikk noe oppmerksomhet, som ikke ble gjort noe nummer ut av, på en måte. Selv om Hyman ofte var i Norge og de hadde landsted på Vestlandet og Hyman blir omtalt som norgesvenn. Skuespiller og opptrådte på scenen i Norge og Amanda show og alt dette her, sant? Men det var en taushet over det. Ingen tok den historien den gangen.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Men så har dere jo og da i løpet av dette arbeidet også avdekka noen historier om folk som ikke klarte å gjøre et liv ut av dette, altså de klarte liksom ikke denne her hemmeligheten. Dette skjulte. Kan du si litt om det.

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, vi tenker jo at det er viktig å få fram både muligheter, men også motstand man møtte som skeiv til sjøs. Og en av de tingene vi trekker frem, er jo diverse former for motstand som man kunne møtes som skeivt til sjøs, og da er det jo ting som at man er redd for å få sparken, at man får hjuling, at ryktene går, at man blir baksnakka. Men så er det jo og et faktum at sjøfolk hadde en høyere

selvmordsrate enn folk på land. Vi har en sak som gikk til Høyesterett i 1973, som handler om en sjømann som kutter over pulsåren sin og hopper på sjøen. Han etterlot et brev til familien, der han skriver at han ikke klarer å leve lenger med sitt handicap, som han kaller det. Og han forklarer der at han ville testamentere arven, pengene sine, til Foreningen av 1948. Og grunnen til at dette ble en høyesterettssak, var fordi familien bestred dette testamentet. De ville ikke at pengene skulle gå til Foreningen av 1948. Saken gikk til høyesterett, og der var det familien som vant. Og bakgrunnen for dette var at de mente han var sjelelig svekket, for han hadde oppsøkt psykolog tidligere. Men det som er interessant er jo at i de rettsdokumentene, så er det jo flere kilder som blir intervjuet. Og det tydelig at han har snakket med flere av de han seilte med. Han hadde fortalt når han var full eller når det var fester og sånne ting, at han hadde betrodd seg til noe han hadde og fortalt at han var medlem av foreningen og nittenførtiåtte. Han hadde prøvd å gå til psykolog for å få hjelp. Så det viser jo egentlig hvor tungt det kunne være å gå og bære på det. Og jeg tenker det ligger en enorm ensomhet og fortvilelse ... Og derfor er det jo egentlig fantastisk at et sånt rettsdokument kan belyse det. For ofte, som regel er dette sånne saker som vi aldri ville fått noe ... Vi ville ikke visst om det, hvis ikke hadde vært for denne dommen.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Dere så jo innledningsvis her at utstillingen har vært godt besøkt. Og nå fra 1. mars skal dere og begynne med skoleopplegg. Hva går det ut på?

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Ja det, det blir veldig gøy. Vi har jo masse forskjellige undervisningsopplegg her på Bergens sjøfartsmuseum, men vi har aldri hatt et opplegg som har gått inn på skeiv historie. Og det går ut på det er at elevene skal få et... Dette videregående elever, elever i den videregående skolen. De skal få et foredrag først, et innlegg om forskningen som ligger bak utstillingen, og så går de i utstillingen og utforsker den selv, med en oppgave med problemstillinger som de skal løse. Eller reflektere over da. Og så samles vi til slutt i en gruppe for å diskutere både inntrykk fra det de har lært og sett og jobbet med, men og ut ifra egne refleksjoner har de rundt skjevhet. Så jeg tror det kan bli kjempegøy. Jeg gleder meg til diskusjonene og samtalene med elevene. Det er veldig kjekt at utstillingen kan brukes og på en måte skape tanker og refleksjoner.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Vi må og snakke om mulighetene som lå i dette livet, og som dere presenterer i utstillingen.

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Ja, for det er jo kjempeviktig å få fram at de vi har snakket med... Det er det enormt mange fine og gode historier. Vi hører sjøfolk som forteller at de har hatt ... Tiden til sjøs virkelig har vært det som har preget livet deres Og en ting som jeg synes er kjekt å få frem i slutten av utstillingen, som handler om muligheter ... Det er hvordan vi som museum kan bruke en gjenstand til å fortelle flere historier. Som vi sa innledningsvis, dette et museum fullt av skipsmodeller, men veldig lite fokus på den sosiale historien. Veldig mye fokus på tonnasje og hvor det har gått frakt av disse tingene her ... Så vi vil bruke slutten av utstillingen til å vise bergensbåten, englandsbåten Leda som veldig mange her i Bergen kjenner til. Og der er en av en av de sjøfolkene vi har snakket med. Han jobbet om bord på englandsbåten, og han forteller om hvor viktig det å jobbe på den båten var for han. Hvordan han kom i kontakt med... Fikk gått på skeive utesteder i Newcastle og hvordan han fikk impulser der. Og når han kommer hjem til Bergen, så satt kompisene hans på kaien og venter på han, og da sa han at den ene gangen han gikk i land fra båten, så ropte de. "Nå kommer Nordsjøens dronning hjem", og

for han så var den tiden til sjøs helt, helt fantastisk og bød på masse erfaringer som han tok med seg hit til Bergen. Han var jo aktivt med å starte opp utesteder her i Bergen.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Dette arbeidet dere driver med på Bergens sjøfartsmuseum. Det slutter ikke med denne utstillingen. Dere har noen videre planer, og da må dere si litt om.

Bård Gram Økland, Bergens sjøfartsmuseum

Så langt har vi skrevet en artikkel i antologien "Skeiv lokalhistorie" som kom ut på Nasjonalbiblioteket. Der pirker vi litte grann borti tematikken. Men det er så mye mer ser vi, og mye mer spennende ting å gå inn på. Så da det vi skal begynne på nå, er at vi vil se mer på og skrive om møtet med havnene, havneopplevelsene skeive sjøfolk gjorde seg. Hva var mulighetene? Hvilke opplevelser hadde de der? Det er masse gøy der. Men en ting er jo Dennis bar, en legendarisk bar i Antwerpen som alle måtte inno. Streite, heterofile som gikk der av nysgjerrighet, for eksempel. Men der kunne skeive sjøfolk møte andre skeive, og det var mer åpenlyst på en måte. Det var ikke så skjult der, men og i Singapore og California og Miami og alle disse stedene åpnet opp muligheter.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Og for de som har lyst til å komme og se utstillingen fysisk, ikke bare høre om man gjennom podcast. Hvor lenge har du mulighet til?

Gry Bang-Andersen, Bergens sjøfartsmuseum

Den blir stående hele 2023. Ja, vi er åpent hver dag, så det er bare å komme.

(Jingle)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv

Du har hørt på podcasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv. I dag har vi altså besøkt utstillingen Skeivhet til sjøs på Bergens sjøfartsmuseum, hvor vi har pratet med konservatorene Bård Gram Økland og Gry Bang-Andersen. Takk for at du hører på oss.